

Básnici slovenskí a svetoví: Ján Hollý, Ján Kollár a Pavol Országh Hviezdoslav ako aktéri európskeho kultúrneho transferu

MILOSLAV VOJTECH

DOI: 10.31577/WLS.2025.17.4.1

© Institute of World Literature
Slovak Academy of Sciences

© Miloslav Vojtech 2025

Licensed under CC BY-NC-ND 4.0

Slovak and world poets: Ján Hollý, Ján Kollár, and Pavol Országh Hviezdoslav as actors in European cultural transfer

19th-century Slovak poetry. European literature. Cultural transfer. National poet. Interliterariness. Literary translation.

This article analyzes three dominant Slovak 19th-century authors who self-consciously built their monumentality, styled themselves as national poets and saw their poetry as analogous to the work of the major European poets of the time: Ján Hollý (1785–1849) and Ján Kollár (1793–1852), who represent the beginnings of modern Slovak poetry, and Pavol Országh Hviezdoslav (1849–1921), whose work synthesizes the 19th century. The study focuses on cultural transfer in their work, which enabled them to insert Slovak literature into the context of the European literary trends of the period, and specifically on three paradigmatic aspects of these processes: the model of a “national poet” as an attempt to approximate the canon of large European literatures, the aspect of interliterary relations and the questions of literary translation as an inherent part of literary life, enhancing cultural transfer between languages and literatures.

Štúdia vznikla v rámci grantu VEGA 2/0127/23 „Slovenská literatúra v medziliterárnych a transkultúrnych súvislostiach“.

Miloslav Vojtech
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského
Bratislava
Slovenská republika
miloslav.vojtech@uniba.sk
ORCID: 0000-0002-5377-2499

Slovenská literatúra 19. storočia disponuje mnohými tvorivými osobnosťami, ktoré tradičná literárna história na jednej strane umiestnila na popredné priečky úzko nacionálne chápaného literárneho kánonu, no na druhej strane ich literárny i komplexnejší kultúrny odkaz je dôkazom toho, že „každú kultúrnu identitu možno interpretovať ako otvorenú, neustále sa meniacu sieť, v ktorej sa svojskosť formuje a transformuje absorpciou a spracovaním cudzích prvkov prostredníctvom historicky premenlivých vzťahov s ostatnými“¹ (Juvan 2012, 232). Takíto autori sa podieľali nielen na etablovaní a kreovaní nacionálneho literárneho diskurzu, ale ho zároveň výrazne prekračovali, stali sa aktérmi súdobého kultúrneho transferu, pomocou ktorého včleňovali slovenskú literatúru do kontextu európskeho literárneho diania. Pojem kultúrneho transferu, ktorý priniesli do literárnovedného diskurzu súčasná literárna komparatistika a koncepcie svetovej literatúry, je pomerne široký. Zahŕňa nielen texty, ale aj aktérov literárneho života, udalosti, médiá, koncepty, hodnotové systémy či štruktúry inštitúcií. V národných hnutiach 19. storočia sa prostredníctvom takto chápaných kultúrnych transferov po celej Európe šírila široká škála textov a myšlienok, ktoré boli prepojené svojimi ekvivalentnými funkciami.²

Aktérmi kultúrneho transferu boli aj tri výrazné osobnosti dejín slovenskej poézie 19. storočia Ján Hollý, Ján Kollár a Pavol Országh Hviezdoslav. Ide o autorov, ktorých spája programové smerovanie k básnickej monumentalite, štylizácia do pozície „bardov“ a vedomé budovanie predstavy o slovenskej poézii ako o jave analogickom k tvorbe básnikov ústredných európskych literatúr, čo však zároveň vstupuje do intertextuálneho a neraz i polemického dialógu s ich básnickými textami a literárnoestetickými koncepciami.

Výber sa zameriava na autorov, ktorých pôsobenie rámcuje dejiny slovenskej poézie v tzv. dlhom 19. storočí. Hollý a Kollár reprezentujú zrod modernej slovenskej poézie v 19. storočí a zároveň jej dve jazykové a estetické podoby: Hollý literatúru písanú v prvej kodifikovanej verzii slovenského jazyka (v bernolákovskej slovenčine) a zároveň literatúru, ktorá je odrazom poetiky vrcholného klasicizmu, Kollár po česky písanú literatúru slovenských evanjelikov a poéziu, ktorá anticipuje romantizmus. Hviezdoslav, básnik realisticko-parnasistickej orientácie, svojím monumentálnym básnickým gestom, jedinečnou kreativitou v oblasti básnických foriem a básnického jazyka napokon završuje a syntetizuje básnické úsilia celého 19. storočia.

Kľúčom k reflexii uvedenej trojice básnikov je ich vnímanie ako aktérov mnohovrstevného kultúrneho transferu, pomocou ktorého v 19. storočí včleňovali slovenský kultúrny a literárny priestor do pomyselného systému „Weltliteratur“ vnímaného v intenciách „Goetheovskej kozmopolitnej idey o svetovej literatúre ako priestore výmeny, súťaže, vzájomných vzťahov, spoznávania sa a medzikultúrneho obohatenia“ (Juvan 2012, 227).

Metodologickým rámcom uvažovania sú najmä koncepcie Pascale Casanova, ktorá sa vo svojom diele *La République mondiale des Lettres* (1999; čes. *Světová republika literatury*, 2012) zaoberá konštitúciou internacionálneho literárneho poľa a analýzou cirkulácie a zhodnotenia literárnych textov, ako aj fungovaním svetového univerza literatúry, ktoré vníma ako priestor súperenia, konkurencie, ale i vzájom-

ného obohacovania a dopĺňania jednotlivých národných svetov (Pelikán 2012, 420 – 425). Viaceré metodologické impulzy poskytuje aj uvažovanie slovinského komparatistu Marka Juvana v práci *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem* (Prešernovská štruktúra a svetový literárny systém, 2012). Jeho podnetná polemika s tradičnou teóriou slovinskej literárnej histórie – s tzv. prešernovskou štruktúrou alebo slovinským kultúrnym syndrómom – by sa analogicky mohla uplatniť aj pre slovenský literárnohistorický diskurz. Juvan polemizuje s tézou, že „literatúra neštátneho národa nie je skutočnou, rozvinutou literatúrou, pretože nahrádza neexistujúce politické inštitúcie a obetuje svoju vývinovú diferenciaciu, individualitu a estetickú autonómiu“ (9), a ďalej namieta:

Táto diagnóza je však chybná, pretože ignoruje funkčné porovnávanie s množstvom iných malých, periférnych literatúr a namiesto toho predpokladá hodnotové porovnávanie slovinskej literatúry so „zákonodárnymi“ umeleckými centrami Európy. Až koncepcia systému medziliterárnych vzťahov a rozvoj širšej kultúrnej kartografie centier a periférií odhaľí, že Prešernovská štruktúra nie je špecificky slovinskou chorobou, ale bežnou variáciou v nadnárodnom vzorci kultúrneho nacionalizmu. (9)

Uvedená Juvanova téza korešponduje s úvahou, ktorú predložila Pascale Casanova, o literatúrach malých národov „bez štátu“. Casanova v tejto súvislosti píše, že „v předherderovské době byla literatura přímo propojena se státem“ (2012, 134), no neskôr, v období, ktoré nazýva „herderovskou revolúciou“, môžeme pozorovať vznik „národných literárnych priestorů navzdory absenci konstituovaných států“ (134). Tieto metodologické koncepty možno funkčne prepojiť aj so semiotickým modelom kultúry tzv. obrodeneckého typu českého literárneho historika Vladimíra Macuru. Jeho teoretické východiská sa dajú aplikovať aj na slovenskú literatúru, ktorá (rovnako ako viaceré typologicky príbuzné kultúry) práve v 19. storočí zažívala obdobie „zrýchleného vývoja“ a vyznačovala sa „potrebou vyrovnat krok s dobovým umelckým vývojem komplexně, jakoby ‚najednou‘“ (1995, 14).

V týchto metodologických rámcoch budeme reflektovať všetky tri uvedené kľúčové osobnosti dejín slovenskej poézie 19. storočia, ktoré budú vnímané najmä ako kľúčoví aktéri kultúrneho transferu, pomocou ktorého včleňovali slovenskú literatúru do kontextu európskeho literárneho diania. V predloženej štúdii bude dôraz kladený na tri modelové aspekty kultúrnych transferov sprostredkovaných tromi básnickými osobnosťami, ku ktorým patrí model „národného básnika“ ako výraz snahy o priblíženie sa ku kánonu ústredných európskych literatúr, problematika medziliterárnych súvislostí, paralel a analógií a otázky umeleckého prekladu ako inherentnej súčasť literatúry a literárneho života, prehľbujúcej kultúrny transfer medzi jazykmi a literatúrami.

BÁSNIK AKO NÁRODNÝ BARD A POJEM „NÁRODNÉHO BÁSNIKA“

Trojici básnikov – Hollému, Kollárovi a Hviezdoslavovi – sa v dejinách slovenskej literatúry podarilo realizovať presne to, čo prvá generácia obrodeneckých básnikov z prelomu 18. a 19. storočia (bezprostrední generační predchodcovia Hollého a Kollára) ešte len tematizovala do podoby vízie a ambiciózneho literárneho programu, ktorý čakal na svoju realizáciu v budúcnosti (Vojtech 2003, 82 – 103). Napríklad

Bohuslav Tablic (1769 – 1832), básnik prvých decénií 19. storočia a predstaviteľ slovenského osvietenárskeho klasicizmu, vo svojej programovej básni „Svobodné volení“ (1806) iba sníval o budúcom rozkvetu slovenskej literatúry a básnického umenia. V záverečných veršoch tejto programovej básne konštruoval veľmi konkrétnu víziu národnej literatúry ako svetovej. Jeho lingvocentricky štruktúrovaný koncept kultúry založený na „velebení slovenskej reči“ (Tablic 2019, 97)³ prepája klasicizujúci obraz arkadicky štylizovanej krajiny ako príjemného sídla múz s predstavou budúceho rozkvetu domácej literatúry, v ktorej budeme mať vlastných „Juvenálov“, „Goldšmidov“, „Horácov“ a „Virgilov“ (98). To, čo Tablic na počiatku 19. storočia ešte iba projektoval do podoby básnickej vízie, o dvadsať rokov neskôr programovo a systematicky napĺňali básnici druhej obrodeneckej generácie Hollý a Kollár a v posledných troch decéniách 19. a na počiatku 20. storočia Hviezdoslav.

V súvislosti s týmito tromi osobnosťami dejín slovenskej poézie sa ako priliehavý javí pojem „národný básnik“, ktorý analogicky použil v súvislosti s tvorbou slovinského básnika France Prešerna (1800 – 1849) Juvan (2012, 281).⁴ Podľa neho „aura národných básnikov bola predovšetkým odrazom ich úsilia formulovať témy národného významu podľa estetických noriem ústredných európskych literatúr a na úrovni medzinárodného literárneho kánonu“ (281). V jednotlivých národných literatúrach, vrátane slovenskej, sa tak vytvárajú postavy národných básnikov ako mýtizovaných géniov, ktorí sú porovnateľní a zároveň aj tradične porovnávaní s najväčšími menami európskej literatúry.⁵ Virgil Nemoianu v tejto súvislosti výstižne konštatuje, že „intronizácia ‚národného básnika‘ bola akousi skratkou, zhrnutím úspechov a profilu“ každého národa na pomyselné „olympskej plošine“ *Weltliteratur* (2002, 254 – 255). Na tejto pomyselné „intronizácii“ sa významnou mierou podieľali najmä domáca literárna kritika a historiografia, legitimizujúce a upevňujúce ich pevné miesto v kultúrnej pamäti, a nemalou mierou aj vedomé budovanie vlastného autoobrazu samými básnikmi, ktoré neraz nadobúdalo zjavné automýtizačné tendencie (Mikula 1997, 49 – 56). Uvedené typologické konštanty vidíme zastúpené nielen v podobe monumentálneho básnického gesta týchto autorov, ale aj v širších kontextoch ich života či pôsobenia, v zámernej štylizácii do postavy „sakralizovaného génia porovnateľného s najväčšími menami európskeho literárneho kánonu“ (Juvan 2012, 313), v rôznych podobách ich posthumnej mýtizácie či posmrtnej kanonizácie do podoby „kultúrnych svätcov“ (pozri napr. Dović 2025, 90 – 123) a v pokusoch o apropiáciu ich odkazu rôznymi politickými skupinami či ideologickými konceptmi (Putna 2014; Getting 2024).

Básnické dielo týchto troch autorov bolo nimi samými programovo koncipované ako pomyselné horáciiovské „exegi monumentum“ spojené s „presvedčením o vlastnej básnickej nesmrteľnosti“ (Turčány 2003, 95) a s napĺňaním „celistvého modelu básnika“ (Mikula 1997, 51) ako vzoru s afirmatívnym nadväzovaním na svetovú básnickú tradíciu. Všetkých troch autorov spája najmä štylizácia do pozície sebavedomých národných bardov. V tejto súvislosti pripomeňme známy Hollého výrok „Pingas me, quomodo pinguntur poetae“,⁶ ktorý povedal maliarovi Friedrichovi Kaiserovi ukazujúc na Vergiliov obraz, keď sa básnika spýtal, ako si on sám predstavuje svoj portrét (Kaiser 1964, 173). Kaiser vo svojom po nemecky písanom denníku Hollého

dokonca prirovnáva k nemeckému básnikovi Friedrichovi Gottliebovi Klopstockovi: „Keby Hollého básne boli preložené do nemčiny, alebo keby ste vy ovládali slovanskú reč, uctievali by ste v ňom druhého Klopstocka“ (171). Rovnako môžeme v tejto súvislosti spomenúť aj Hollého systematické zakladateľské umelecké úsilie smerujúce nielen k etablovaniu antikizujúcich žánrových a prozodických modelov v slovenskej klasicistickej literatúre, ale aj k ich tvorivej inovácii a aktualizácii „v súlade s novým jazykovým materiálom“ (Turčány 2003, 72), ktorým bola bernolákovská slovenčina ako konštrukčný materiál nového estetického systému spoluvytvárajúceho jeho klasicistické básnické gesto.⁷

Analogické znaky modelu „národného básnika“ vidíme aj v prípade Kollárovej osobnosti. Už v jeho básnickej skladbe *Slávy dcera* (1824) možno pozorovať prítomnosť štylizácie Kollárovho lyrického subjektu do úlohy suverénneho radcu, poučovateľa a národného barda, pričom táto jeho podoba výraznejšie zosilnela najmä v doplnených vydaniach básnickej skladby z 30. rokov 19. storočia (Vojtech 2004, 46 – 54). Pripomeňme v tejto súvislosti aj silnú sakralizáciu Kollárovej osobnosti v českom a slovenskom kultúrnom prostredí a dokonca i mimo neho. Tento „slovanský Goethe“ (Kiss Szemán 2014, 56 – 64), ktorý systematicky nasledoval svoj nemecký umelecký i intelektuálny vzor svojou mnohožánrovosťou, rozvrstvením a rozsahom svojho diela, „rozširuje svoj vplyv do stredoeurópskych i východoeurópskych národných literatúr“ (59). Jeho poézia má v dejinách slovenskej literatúry iniciačnú funkciu, na ktorú poukázal už Jozef Miloslav Hurban v súvislosti s formovaním mladej romantickej generácie. Vo svojej literárnohistorickej eseji „Slovensko a jeho život literárny“ (1846 – 1851) uvádza, že Kollár „vzkriesil mŕtve pokolenie na Tatrách, povolajúc do života jednu zvláštnu školu – školu synov fantázie a posvätenia. [...] Žalostný pohľad pevca Slávy dcery na krvavú slovenskú minulosť a zapálená túžba po krajšej budúcnosti pôsobili neodolateľnou, magickou silou na srdce“ (1983, 165). Rovnakú iniciačnú úlohu Kollárova poézia zohrala aj v iných slovanských kultúrach a literatúrach. Podobné zmienky nájdeme v bohatej autobiografickej a memoárovej tvorbe českých intelektuálov 19. storočia,⁸ ako aj v južnoslovanskom prostredí.⁹ Kollárova *Slávy dcera* sa stala inšpirátorkou mnohých básnikov,¹⁰ citátmi z tejto básnickej skladby bola preplnená súveká publicistika, ale aj umelecká próza a dráma počas celého 19. storočia i neskôr, vznikli dokonca aj jej viaceré epigónske napodobeniny (Vojtech 2004, 47 – 48). Kollár ako jeden z mála slovenských autorov prekročil aj recepcný horizont českej a slovenskej kultúry a stal sa jedným z „najčastejšie prekladaných básnikov tak slovenského národného obrodzenia, ako aj celých dejín slovenskej poézie“ (Andričík 2020, 7).¹¹ Bezprostredne po svojej smrti zaujal „miesto, ktoré mu patrilo v národnom panteóne emblematicizmu Čechov a Slovákov“ (Kiss Szemán 2014, 169), jeho odkaz sa stal súčasťou dobového umeleckého, jazykového i politického diskurzu (Ábrahám 2021, 183 – 197) a dokonca sa nevyhol ani jednostrannému politickému zneužitiu a účelovým interpretáciám (Vojtech 2024, 309 – 312). V súčasnosti sa jeho dielo často „ocitá v novej transformovanej podobe v nových médiách, predstavuje sa v nových transmediálnych a transtextuálnych kontextoch“ (Mezeiová 2021, 236).

Tretí z básnikov, Hviezdoslav, ktorého slovenská literárna história nazvala aj „básnikom storočia“ (Šmatlák 1961, 385 – 420) či „kultovou osobnosťou slovenskej

poézie“ (Gbúr 2006, 626 – 638) je azda najemblematickejším príkladom realizácie modelu „národného básnika“ v jeho komplexnosti, nakoľko plní „osobitú autor-skú úlohu v dejinách nacionálneho literárneho poľa“ (Juvan 2012, 281). Slovenská literárna história v tejto súvislosti uvažuje aj v intenciách Hviezdoslava ako mýtu. „Doklady netreba zvlášť vyhľadávať, takmer vždy, keď sa na verejnosti spomenie Hviezdoslav, je to Hviezdoslav veľký, mýtický. Školské vyučovanie, masmédiá, názvy ulíc, pomníky, kultúrne podujatia – tu všetko spoluvytvára hviezdoslavovský mýtus, ktorý prenikol do každodenného života slovenského človeka“ (Mikula 1997, 49). Semiotiku Hviezdoslavovho mýtu systematicky budovala najmä literárna história. Už Štefan Krčméry (ešte počas básnikovho života) o ňom napísal, že v „Hviezdoslavovi máme najväčšieho básnika, ktorý veľkoleposťou svojej tvorby vznáša sa do radu najväčších básnických géniov svetovej literatúry“ (1920, 103), pričom sa pripodobňoval k Dantemu, Shakespearovi alebo Goethemu (Pražák 1924, 5; Turčány 2003, 161 – 179) či interpretoval ako slovenský pendant k českému básnikovi Jaroslavovi Vrchlickému (Pražák 1955, 25 – 27). Analógiu medzi Hviezdoslavom a Goethem symbolicky i obsahovo dotvára aj paralela medzi knihou Johanna Petra Eckermana *Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens* (1836 – 1848; slov. *Rozhovory s Goethem v posledných rokoch jeho života 1823 – 1832*, 1960) a knihou literárneho historika Alberta Pražáka *S Hviezdoslavom: Rozhovory s básnikom o živote a diele* (1955). Tak ako Eckermann zapísal svoje rozhovory s Goethem, tak aj Albert Pražák zachytil svoje rozhovory s Hviezdoslavom o najrozličnejších otázkach a okolnostiach jeho života a doby, stal sa teda Hviezdoslavovým Eckermanom (pozri Vojtech 2013, 69).

MEDZILITERÁRNE SÚVISLOSTI, PARALELY A ANALÓGIE

Všetkých troch autorov spája zároveň silný aspekt medziliterárnosti. Tvorili v zložitom čase a v komplikovanom geopolitickom priestore, v ktorom sa rôznym spôsobom prelínali ideológie kozmopolitizmu, kultúrneho nacionalizmu s túžbami po estetickej autonómii umenia. Hollý a Kollár vstupujú do literatúry v období, keď rozvoj národného hnutia už umožňuje etablovanie „štruktúry moderného národného klasika“ (Juvan 2012, 11). Ide o obdobie 20. a 30. rokov 19. storočia, v ktorom dochádza k výraznej emancipácii estetickej funkcie literatúry a k jej tematickým, žánrovým a tvarovým inováciám, ktoré sa realizujú synchronne s procesom prehlbovania národnoemancipačných procesov nadobúdajúcich práve v tomto období novú intenzitu a kvalitu.

Hollý túto štruktúru vytvára najmä aktualizovaním antických tém, ktoré prispôbuje kultúrnej jedinečnosti vlastného národného spoločenstva. Programovo sa snaží „osvojiť si výdobytky vzoru a prekonať ich – to je formula, ktorá sa opakuje pri každej ‚renesancii‘ klasicizmu. Bola cieľom francúzskej Plejády na čele s Pierrom de Ronsardom a Joachim du Bellayom, ktorí ju popri antike uplatňovali už voči talianskej renesančnej poézii. Podobné gesto vidno aj u nášho Jána Hollého“ (Turčány 2003, 60). Tento ústredný predstaviteľ vrcholného klasicizmu sa stáva tvorcom modelu slovenského hrdinského a duchovného eposu, môžeme ho považovať (obrazne povedané) za „slovenského Vergília“, ako ho pomenoval bezprostredne po jeho smr-

ti Ludovít Štúr.¹² Hollého básnické dielo je plné žánrových a tematických analógií s vrcholnými dielami klasikov antickej literatúry, ktorých zároveň aj systematicky prekladal (Homér, Tyrtaios, Theokritos, Ovidius, Vergilius, Horatius). V slovenskej literatúre etabloval klasické žánrové prototypy ódy, elégie či idyly v ich nespočetných formálnych variáciách. Hollému sa v dejinách slovenskej literatúry podarilo nájsť vyvážený kompromis medzi lingvo- a etnocentrickou individualizáciou literatúry na jednej strane (obrodenecký historizmus a mytologizmus) a jej sémanticko-estetickou imaginárnou univerzalizáciou na strane druhej. V rámci lingvocentrickej individualizácie literatúry sa programovo usiloval vytvoriť básnické dielo, ktoré sa svojou jazykovou kvalitou a kreativitou v oblasti básnického jazyka vyrovnalo dielam starogréckych a starorímskych klasikov a v kontexte literatúry 19. storočia je básnikom, ktorý v oblasti veršovanej epiky (najmä eposu) vykazuje výrazné paralely s autormi iných európskych literatúr, ktorí programovo pestovali tento vrcholný epický žáner. Ako analógia sa nám ponúka maďarský romantický básnik Mihály Vörösmarty, majster hexametra a tvorca historickej veršovanej epiky a početných eposov; z chorvátskej literatúry môžeme uviesť ako príklad epos Ivana Gundulića *Osman* (vydaný v roku 1844 a doplnený Ivanom Mažuranićom) a epos Ivana Mažuranića *Smrt Smail age Čengića* (1846); zo slovinskej literatúry lyricko-epickú skladbu France Prešerna *Krst pri Savici* (1835) označovanú ako slovinský národný epos; z poľskej literatúry viaceré epické básnické skladby Adama Mickiewicza (napríklad historický epos *Konrad Wallenrod*, 1828).

Hollého básnická iniciatíva, reprezentovaná najmä trojicou rozsiahlych eposov *Svatopluk* (1833), *Cirillo-Metodiada* (1835) a *Sláv* (1839), cyklom 21 idylických *Selaniek* (1835 – 1840) a rozsiahlymi súbormi ód a žalospevov, bola bezprostredne napačená na aktivity bernolákovskej generácie, ktorá sa snažila vernakulárny typ jazyka povýšiť systematickým kodifikačným aktom na vyššiu estetickú úroveň, teda na literárny jazyk. Toto úsilie bernolákovskej generácie korešponduje s analogickými javmi v iných európskych literatúrach. Casanova v tejto súvislosti uvádza program „zdokonalenia“ nemeckého jazyka na konci 18. storočia (2012, 35) či proces štandardizácie francúzštiny v priebehu celého 17. storočia (88). Hollého básnické úsilie spojené s estetizáciou a štandardizáciou bernolákovskej slovenčiny ako literárneho jazyka má teda svoje analógie aj vo svetovej literatúre. Ide tu „o jedinečný proces konštitúcie teoretických, logických, estetických a rétorických prostriedkov, pomocí nichž dochádza ke vzniku vlastnej literárnej hodnoty (jistý druh symbolické ‚nadhodnoty‘) a literárnosti“ (Casanova 2012, 88).

Kollár ako po česky píšuci básnik, v porovnaní s Hollým, už prekračuje horizont pomerne úzkej antickej literárnej tradície. Literárnu tvorbu výraznejšie subjektívizuje a individualizuje. Antická klasika je preňho len jedným z období svetovej klasiky, ktorú rovnako tvoria autori európskej literatúry od stredoveku po vtedy aktuálny romantizmus. Kollár intertextuálne preberá ich repertoár a syntetizuje ho vlastným, jedinečným spôsobom. Jeho dielo, reprezentované najmä jednotlivými textovými verziami básnickej skladby *Slávy dcera*, sa vyznačuje vedomým znakovým nadväzovaním na európsku poéziu štyroch epoch – „antiku (elegický předzpěv), středověk (tematická osnova Léthe a Acheronu, převzatá z Dantovy *Božské komedie*), renesan-

ci (Petrarkova milostná lyrika a sám obrys sonetu) a také na západoevropskou súčasnosť (propracovaní zemepisného púdorysu je vlastne aluzia na *Childe Haroldovu pouť* G. G. Byrona)“ (Macura 1995, 209) –, hoci jeho vzťah k Byronovi a jeho poézii bol výrazne ambivalentný (Vojtech 2004, 92 – 94). Na rozdiel od súdobých zápasov stúpcov „klasiky“ a stúpcov „romantiky“, ktoré prebiehali v západoeurópskych literatúrach a umení (Johnson 1998, 119), sa naopak usiloval o syntézu *klasiky a romantiky*, teda o „kvalitatívne novú literatúru“, ktorá mala priniesť „syntézu antickej objektívnosti s novovekou subjektívnosťou literatúr románsko-germánskych“ (Turčány 2003, 134).

Pri hľadaní medziliterárnych súradníc Kollárovej tvorby treba pripomenúť aj skutočnosť, že Kollárova básnická iniciatíva, sklony k etymologizovaniu, záujem o folklór, ako aj jeho úloha v obrodeneckej vede korešpondujú s tým, čo Casanova nazvala „herderovskou revolúciou“ (2012, 100 – 107), ktorá „uvádza do činnosti celou teoretickou maticiu, ktorá umožní všem politicky ovládaným teritoriám vyvinout vlastní řešení boje za nezávislost“ (101). Vďaka Herderovej téze o pute medzi národom a jazykom boli „všetchny národy, které ještě nedosáhli politického a kulturního uznání“ oprávnené vzniknúť „rovný požadavek své existence (literární i politické)“ (101). Kollár tieto herderovské východiská aplikuje na slovanský svet ako vnútorne štruktúrovaný celok jednak v teoretickej rovine¹³ a esteticky ich zhmotňuje v básnickej podobe v *Slávy dcere* (1824, 1832). S „herderovskou revolúciou“ v Európe a s početnými iniciatívami v oblasti zbierania európskeho folklóru v slovenskom kultúrnom prostredí analogicky súvisí Kollárova rozsiahla dvojzväzková zbierka *Národné zpievanky čili Písně světské Slováků v Uhrách* (1834 – 1835) a v kultúrno-politickej rovine jeho spis „O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečnými slávskými“ (1836). Práve Kollárov projekt slovanskej vzájomnosti založený na kultúrnej spolupráci slovanských národov, vzájomnej výmene literárnej produkcie, budovaní slovanských knižníc a vzájomnom učení slovanských jazykov koncepčne pripomína (hoci je limitovaný na slovanské etnické územie) „priestor medziliterárneho obehu a vzťahov, ktorý Johann Wolfgang Goethe už v roku 1827 nazval Weltliteratur, svetová literatúra“ (Juvan 2012, 10).

Podobne aj Hviezdoslavova lyrická (najmä lyrika veľkých básnických cyklov) i epická poézia (veľká epika reprezentovaná básnickými skladbami *Hájnikova žena*, 1884 – 1886; *Ežo Vlkolínsky*, 1890; *Gábor Vlkolínsky*, 1897 – 1899, ako aj tzv. kratšou epikou) a dramatická tvorba (prvé dramatické práce *Vzhľadanie*, 1868; *Pomsta*, 1869; *Otčim*, 1871, no najmä jeho monumentálna päťdejtsová tragédia shakespeareovského typu *Herodes a Herodias*, 1909) je na jednej strane syntézou domácej literárnej tradície, tvorenej autoritou Biblie, silnou religiozitou, protestantskou spiritualitou akcentujúcou motívy pravdy a spravodlivosti, rezíduami biedermeierovských markerov bezpečného domova a rodinného krbu, tradíciou Kollárovského sonetu a básnickej reflexívnosti, markantná je aj nadväznosť na artistnú líniu slovenského romantizmu reprezentovanú najmä tvorbou Andreja Sládkoviča, a na druhej strane odkazovanie na impulzy z európskej klasickej literatúry (William Shakespeare, Johann W. von Goethe, Friedrich Schiller, Alexander S. Puškin, Michail J. Lermontov), ale aj na poéziu básnikov stredoeurópskeho priestoru (z poľskej literatúry Adam

Mickiewicz a Juliusz Słowacki, z maďarskej literatúry Sándor Petőfi a János Arany, z českej literatúry Jan Neruda a Jaroslav Vrchlický). Pre Hviezdoslavov básnický naturel je typické vedomé kreovanie vlastného básnického diela ako umelecky náročnej a nadčasovej analógie k poézii svetových klasikov, ako aj prispôsobovanie univerzálnych tém svetovej literatúry domácemu referenčnému svetu, mentalite a pretrvávajúcemu národnoobrodeneckému diskurzu. Je pokusom o umeleckú realizáciu veľkých ideových a tvarových koncepcií i ukážkou maximalizovanej kreativity v oblasti básnického jazyka.

Na medziliterárnych súvislostiach Hviezdoslavovho diela je zaujímavé najmä to, že jeho literárne záujmy boli vždy orientované k už uznávaným, osvedčeným klasickým hodnotám, menej sa inšpiroval súdobou modernou európskou literatúrou (Minahane, 2019, 367), čo je najmarkantnejšie najmä v oblasti dramatickej tvorby, v ktorej preferoval typ shakespearovskej drámy. Hviezdoslav vynaliezavo pretváral a dotváral štýly, obrazy, metriku, formy a témy kanonizované v európskej klasike. V početných lyrických básnických skladbách, vo veršovanej epike i v dramatických textoch tvorivo a invenčne adaptoval univerzálne básnické vzory ako prostriedok na formulovanie vlastnej životnej skúsenosti a svojej osobnej situácie v konkrétnych spoločenských podmienkach druhej polovice 19. a počiatku 20. storočia.

UMELECKÝ PREKLAD

Všetkých troch básnikov spája programové vyrovnávanie sa s európskou básnickou tradíciou i vtedajšou umeleckou súčasnosťou a snaha budovať slovenskú poéziu ako pendant k svetovej poézii. Kládli systematický dôraz na dokonalosť básnického jazyka, smerovanie k monumentálnemu básnickému gestu a dôraz na národnoreprezentatívnu funkciu literatúry. V tomto smere im ako užitočný prostriedok slúžili najmä početné preklady z európskych literatúr. Casanova v tejto súvislosti uvádza, že „preklad je významnou instancí špecifického posvätení v literárnom univerzu. Tato jeho funkce zůstávala neznámá díky jeho zdanlivé neutralitě, přesto však představuje zásadní možnost přístupu k literárnímu univerzu pro všechny „okrajové“ spisovatele“ (2012, 168 – 169). Macura analogicky píše o začleňovaní cudzích textov do domácej kultúry, prostredníctvom ktorého dochádza zároveň aj k včleňovaniu „cizí kulturní hodnoty“ a k jej pohlteniu a privlastneniu (1995, 74).

Najmä Hollého a Hviezdoslava spája systematický a rozsiahly prekladateľský program. Hviezdoslava môžeme v tomto smere označiť za „veľkého pokračovateľa“ (Turčány 2003, 86) Hollého prekladateľského úsilia. V prípade Hollého sú to jedinečné preklady z antickej starogréckej a starorímskej literatúry zhrnuté do prekladovej antológie *Rozličné básne hrdinské, elegiacké a lirické z Vergília, Teokrita, Homéra, Ovidia, Tirtea a Horáca* (1824) a samostatne vydaný preklad Vergiliovej *Eneidy* (1828), ktorá sa pre básnika stala modelom na konštruovanie vlastného hrdinského eposu *Svatopluk* (1833). Tieto preklady sa stali zásobárňou vzorov takmer pre všetky básnické žánre preferované klasicistickou poetikou (elégie, ódy, idyly, hrdinský epos) a dodnes udivujú bohatstvom metier, ako sú hexameter, elegické distichon, alkajská a sapfická strofa, asklepiadské systémy a pod. Zohrávali úlohu estetického modelu pre slovenskú poéziu v období vrcholného klasicizmu a boli dôkazom, že berno-

lákovská slovenčina ako jazyk dokáže plniť i tie najnáročnejšie umelecko-estetické funkcie.

Hollého prekladateľský program na výrazne novej kvalitatívnej úrovni jednak nadväzuje na domácu tradíciu umeleckého prekladu, ktorá sa zrodila na prelome 18. a 19. storočia (preklady Samuela Rožnaya a najmä Bohuslava Tablica), jednak zároveň korešponduje s analogickými tendenciami aj v iných európskych literatúrach. Casanova v tejto súvislosti hovorí o intradukcii, chápanej „jako anexe a přivlastnění si cizího literárního dědictví“ (2012, 285), a považuje ju za jeden „z prostředků růstu národního kulturního bohatství“ (285). V oblasti umeleckého prekladu na Slovensku ide o jav, ktorý je typický pre celé 19. storočie a vzťahuje sa aj na mimoriadne rozsiahle prekladateľské dielo Hviezdoslava.

Práve Hviezdoslav na prelome 19. a 20. storočia intenzívne pokračoval v Hollého prekladateľskom projekte, hoci ich cesty k umeleckému prekladu boli rozdielne. Kým v prípade Hollého stojí umelecký preklad na začiatku jeho tvorivej cesty, preklady z antických autorov u neho tvoria medzistupeň medzi jeho tvorbou v latinskom jazyku a v slovenčine, teda na prekladoch si overoval výrazové možnosti nového spisovného jazyka, Hviezdoslav sa prekladaniu poézie systematicky venuje až takmer na sklonku svojej literárnej dráhy, na počiatku 20. storočia, teda ako zrelý básnik. Jeho preklady európskej poézie a drámy vznikali v dobe, keď boli slovenčine upierané práva vo verejnom živote a ako jazyk verejného styku v celom Uhorsku bola presadzovaná maďarčina. Umelecké preklady širokého spektra klasikov európskej literatúry počnúc Shakespearom a končiac autormi 19. storočia (Goethe, Schiller, Puškin, Lermontov, Mickiewicz, Słowacki, Petőfi, Arany, Imre Madách)¹⁴ mali byť zároveň aj potvrdením kvalít slovenčiny a jej umeleckého potenciálu. Hviezdoslav básnický preklad vnímal práve ako dôkaz rovnocennosti slovenčiny so svetovými jazykmi, o čom svedčí jeho básň „Prekladajúc Hamleta“. V tejto básni sa nachádzajú verše: „môj Hamlet urobil mi, urobil mi kvôli, / princ: preobliekol sa do slovenského rúcha!“ (Hviezdoslav 1996, 45) Jeho prekladateľská metóda je v mnohom špecifická, „do prekladov prenášal vlastný systém výrazových prostriedkov a používal ho na reprodukciu jednotlivých významových zložiek, v súlade s vlastnou interpretáciou uplatňoval aktualizácie a lokalizačné postupy“ (Bednárová 2015, 279). Umelecký preklad dokonca povyšuje nad svoju pôvodnú básnickú tvorbu. V tejto súvislosti v liste Jozefovi Škultétymu z 12. novembra 1901 píše: „Ako vidíš, záleží mi už iba na prekladoch. Ale som aj úplne presvedčený, že týmto spôsobom skorej osožím našej spisbe; nie, so svojou pôvodnou produkciou nedoviedol som to ja nikam...“ (Šmatlák 1962, 172).

Hviezdoslavov rozsiahly prekladateľský program korešponduje s tým, čo môžeme pozorovať už o niečo skôr v období nemeckého romantizmu, keď sa pocítovala, ako uvádza Casanova, „potreba importovať do nemčiny rovnakým spôsobom aj univerzálnych veľkých európskych klasikov, ktorí v nemeckej tradícii chýbali“ (2012, 288). Práve toto sa v dejinách slovenskej literatúry komplexne podarilo práve Hviezdoslavovi ako prekladateľovi, ktorý v dejinách slovenského umeleckého prekladu otvára nové moderné obdobie. Jeho rozsiahle prekladateľské dielo je dokladom dôležitosti postavenia umeleckého prekladu v slovenskej literatúre. V literárnom a kultúrnom myslení prelomu 19. a 20. storočia, v ktorom naďalej pretrvávali rezíduá obrodene-

kého diskurzu, sa stal „nástrojom aktívneho kultúrneho zápasu, byť vedeného ve sféře verbální“ (Macura 1995, 77).

ZÁVER

Všetci traja básnici predstavujú prototypy (stredo)európskych intelektuálov, ktorí sa pohybovali a tvorili v multikultúrnom priestore stredoeurópskeho regiónu a vo viacerých medziliterárnych spoločenstvách (Ďurišin 1985a, 172 – 198), najmä v uhorskom a česko-slovenskom (Ďurišin 1985b, 287). V súvislosti s Kollárom možno dokonca hovoriť o dvojdomom alebo polyliterárnom autorovi (Ďurišin 1985a, 180; 1985b, 286), ktorý je súčasťou tak slovenského, ako aj českého kultúrneho a literárneho priestoru, Hollý do literatúry vstúpil ako básnik píšuci po latinsky, teda ako produkt tradičného uhorského latinského jazykového univerzalizmu 18. storočia, Hviezdoslavove básnické začiatky boli zasa späté s nemeckým a maďarským jazykom, v ktorých vznikli jeho básnické prvotiny. Každý z nich špecifickým a zároveň jedinečným spôsobom prekročil národno-filologické hranice a participoval na procesoch kultúrneho transferu medzi európskymi jazykmi, literatúrami a kultúrami a prispel k začleneniu slovenskej literatúry a kultúry do širších kontextov svetovej literatúry.

POZNÁMKY

- ¹ Pokiaľ nie je uvedené inak, citáty preložil M. V.
- ² Paleta repertoáru kultúrnych transferov bola pomerne široká. „Zahŕňala literárne témy a formy (prírodná poézia, vlastenecké prejavy, historické povesti a drámy, národné hymny a pod.), knižné médiá, združenia a inštitúcie (almanachy, verejné knižnice, čitateľské spolky, čítárne, matice), typy významných osobností (národný básnik), formy verejných zhromaždení a komemoratívnych slávností (tábor, oslavy, uctievanie kultúrnych svätcov), spôsoby správania a obliekania (národné kroje) [...]“ (Juvan 2012, 232 – 233).
- ³ K jazykovým aspektom Tablicovej tvorby pozri bližšie Rišková 2014, 146 – 163.
- ⁴ Tento pojem je v súčasnej literárnej vede a komparatistike produktívny, nakoľko jeho semiotika sa ukazuje ako univerzálna pre všetky národné literatúry a je súčasťou dobového kultúrneho transferu. Okrem tohto pojmu sa v súvislosti s typom národného básnika v literárnej vede využíva aj pojem „kultúrny svätec“, ktorého významové pole je tvorené kánonickým potenciálom kandidátov (*vita*), ich kanonizáciou v užšom zmysle (*cultus*) a širšími implikáciami tohto procesu (*effectus*). Tento proces „posmrtnéj kanonizácie kultúrnych svätcov“ je v plnej miere aplikovateľný aj na uvedenú trojicu slovenských básnikov. Bližšie Dovič 2025, 90 – 123.
- ⁵ Stanislav Šmatlák pri interpretácii Hviezdoslavovej poézie uvažuje v intenciách pojmu „básnická veľkosť“ (1996, 9 – 37), pričom si uvedomuje jeho riziká: „Pojem básnickej ‚veľkosti‘ nie je kategóriou ani veľmi presnou, ani exaktne zmerateľnou. Dokonca môžu sa vyskytnúť situácie, keď tejto kategórii, menovite zosobnenej, hrozí reálne nebezpečenstvo ironického spochybnovania, ba dehonestovania“ (9).
- ⁶ Maľuj ma, ako sa maľujú básnici!
- ⁷ Casanova v tejto súvislosti píše o procese „zhodnocovania ľudových jazykov“, ktorý vníma ako logický dôsledok snažení „humanistickej laicizácie“ (2012, 70).
- ⁸ Napríklad moravský historik a novinár Vincenc Brandl (1834 – 1901) a jeho kniha *Vzpomínky* (1882), právnik a historik, spolupracovník Františka Palackého, Wacław Wladiwoj Tomek (1818 – 1905) a jeho *Paměti z mého života* (1904), žurnalista a prekladateľ pôsobiaci vo Viedni Josef Penížek

(1858 – 1932) a jeho memoáre *Z mých Pamětí. Z let 1878 – 1918. Svazek II.* (1924), bližšie Vojtech 2004, 47 – 48.

- ⁹ Napríklad chorvátsky slavista, kroatista a klasický filológ Milivoj Šrepel (1862 – 1905) v tejto súvislosti píše, že „každý vzdelaný Chorvát čítal Kollárovu báseň v origináli, bola breviárom v rukách nadšenej ilýrskej mládeže“ (1893, 254). Rovnako populárnym čítaním bola Kollárova *Slávy dcera* i v slovinskom kultúrnom a literárnom prostredí (Rozman 2001, 43 – 53).
- ¹⁰ Zo slovenských autorov napríklad Michal Godra, Samuel Godra, Karol Kuzmány, Andrej Sládkovič. Kollárovo „romantické jadro sonetov Slávy dcery“ bolo obzvlášť inšpiratívne pre hodnotovo-estetickú orientáciu Kolomana Banšella a Pavla Országha Hviezdoslava (Kendra 2021, 213).
- ¹¹ Širšie súvislosti Kollárových prekladov do angličtiny sú reflektované v monografii *Slovenská poézia v anglických knižných prekladoch* (Andričík 2021), k recepcii Kollárovho diela a jeho prekladom v nemeckom prostredí bližšie pozri Šmatlák – Petrík – Richter 2003, 277.
- ¹² Toto označenie sa objavuje v liste Ludovíta Štúra Františkovi Palackému: „Práve teraz počúvame vo veľkom žiali, že náš Vergilius Hollý umrel“ (Ambruš 1964, 49).
- ¹³ Najmä v rozprave „O literarnej vzájemnosti medzi kmeny a nárečiami slávkými“ (1836).
- ¹⁴ Pre komplexné hodnotenie a zoznam prekladov pozri bližšie Bednárová 2015, 277 – 280.

LITERATÚRA

- Ábrahám, Barna. 2021. „Recepcia Jána Kollára na prelome 19. a 20. storočia.“ In *JINÝ Kollár – Kollár versus JINÍ*, ed. Róbert Kiss Szemán, 183 – 197. Budapest: ELTE BTK Szláv és Bálti Filológiai Intézet.
- Andričík, Marián. 2020. „One Century of English Translations of Ján Kollár (1832–1931).“ *Slavica litteraria*, 23, 2: 7 – 25.
- Andričík, Marián. 2021. *Slovenská poézia v anglických knižných prekladoch*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.
- Bednárová, Katarína. 2015. „Hviezdoslav.“ In *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia, A – K*, eds. Oľga Kovačičová – Mária Kusá, 277 – 280. Bratislava: Veda.
- Casanova, Pascale. 2012. *Světová republika literatury*. Prel. Čestmír Pelikán. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Dović, Marjan. 2025. „Njegoš kao nacionalni pjesnik i (kulturni) svetac.“ In *Cetinjski filološki dani IV*, ed. Novica Vujović, 90 – 123. Cetinje – Lawrence: Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Department of Slavic, German & Eurasian Studies, University of Kansas.
- Đurišin, Dionýz, 1985a. *Teória literárnej komparatistiky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Đurišin, Dionýz, 1985b. *Teória medziliterárneho procesu*. Bratislava: Tatran.
- Gbúr, Ján. 2006. „Hviezdoslav – kultová osobnosť slovenskej poézie.“ In *Dielo*, Pavol Országh Hviezdoslav, ed. Ján Gbúr, 626 – 638. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Getting, Peter. 2024. „Prichyl se k velikému dubisku, veršoval Ján Kollár. Jeho odkaz zneužili rusofili.“ *Sme* 15. apríl. Dostupné na: <https://kultura.sme.sk/c/23315504/prichyl-se-k-velikemu-dubisku-versoval-jan-kollar-jeho-odkaz-zneužili-rusofili.html> [cit. 3. 9. 2025].
- Hollý, Ján. 1824. *Rozličné básne hrđinské, elegiacké a lirické z Vergília, Teokrita, Homéra, Ovídia, Tirtea a Horáca. Preložené od Jana Hollého s predstavenú prozodiú*. Trnava: Vitlačené u Jána Krst. Jelinka.
- Hollý, Ján. 1828. *Virgiliova Eneida preložená od Jana Hollého*. Trnava: Vitlačená u Jána Krst. Jelinka.
- Hollý, Ján. 1985. *Dielo I*. Ed. Ján Štibraný, prel. Ľubomír Feldek – Ján Kostra – Viliam Turčány. Bratislava: Tatran.
- Hollý, Ján. 1985. *Dielo II*. Ed. Ján Štibraný, prel. Ján Buzássy - Jozef Mihalkovič - Štefan Moravčík. Bratislava: Tatran.
- Hurban, Jozef Miloslav. [1846 – 1851] 1983. „Slovensko a jeho život literárny.“ In *Dielo II*, Jozef Miloslav Hurban, ed. Viera Bosáková, upravil Rudolf Chmel, 11 – 206. Bratislava: Tatran.
- Hviezdoslav, Pavol Országh. 1996. *Dielo I*. Ed. Stanislav Šmatlák. Bratislava: Tatran.
- Hviezdoslav, Pavol Országh. 1996. *Dielo II*. Ed. Stanislav Šmatlák. Bratislava: Tatran.
- Hviezdoslav, Pavol Országh. 1997. *Dielo III*. Ed. Stanislav Šmatlák. Bratislava: Tatran.

- Hviezdoslav, Pavol Országh. 1997. *Dielo IV*. Ed. Stanislav Šmatlák. Bratislava: Tatran.
- Johnson, Paul. 1998. *Zrození moderní doby: Devatenácté století*. Praha: Academia.
- Juvan, Marko. 2012. *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Kaiser, Friedrich. 1964. „Slovanský farár.“ In *Ján Hollý očami svojich súčasníkov*, ed. Jozef Ambuš, 170 – 176. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Kendra, Milan. 2021. „Kollárovské podnety v hodnotovo-estetickéj orientácii K. Banšella a P. Országha.“ In *JINÝ Kollár – Kollár versus JINÍ*, ed. Róbert Kiss Szemán, 209 – 219. Budapest: ELTE BTK Szláv és Bálti Filológiai Intézet.
- Kollár, Ján. 2009. *Dielo*. Ed. Miloslav Vojtech. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Krčméry, Štefan. 1920. *Prehľad dejín slovenskej literatúry a vzdelanosti*. Turčiansky Sv. Martin: Nákladom vydavateľstva „Svetovej knižnice“ Miloslav Schmidt.
- Macura, Vladimír. 1995. *Znamení zrodu: České národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H & H.
- Mezeiová, Adelaida. 2021. „Druhý život Jána Kollára a jeho Slávy dcery.“ In *JINÝ Kollár – Kollár versus JINÍ*, ed. Róbert Kiss Szemán, 229 – 238. Budapest: ELTE BTK Szláv és Bálti Filológiai Intézet.
- Míkula, Valér. 1997. *Od baroka k postmoderne: Interpretáčné sondy do slovenskej literatúry*. Levice: L. C. A.
- Mínahane, John. 2019. „Moderný, nie módny: Hviezdoslav 1900 – 1914.“ In *Studia Academica Slovaca* 48, eds. Jana Pekarovičová – Miloslav Vojtech, 361 – 374. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Nemoianu, Virgil. 2002. „National Poets' in the Romantic Age: Emergence and Importance.“ In *Romantic Poetry*, ed. Angela Esterhammer, 249 – 255. Amsterdam: John Benjamin.
- Pelikán, Čestmír. 2012. „Pascale Casanovová a její geopolitika literatury.“ In *Světová republika literatury*, Pascale Casanova, 420 – 425. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Pražák, Albert. 1924. *Hviezdoslav a Dante*. Bratislava: Filozofická fakulta University Komenského.
- Pražák, Albert. 1955. *S Hviezdoslavom: Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Putna, Martin C. 2014. *Překlad a výklad Slávy dcery z panslavistického mýtu do kulturní historie*. Praha: Academia.
- Rišková, Lenka. 2014. *Básnické umenie podľa Bohuslava Tablica*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Rozman, Andrej. 2001. „Ján Kollár a Slovinci.“ In *Philologica LIII: Slovinsko-slovenské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy*, ed. Marta Pančíková, 43 – 53. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Šmatlák, Stanislav. 1961. *Hviezdoslav: Zrod a vývin jeho lyriky*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- Šmatlák, Stanislav, ed. 1962. *Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultéty*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Šmatlák, Stanislav. 1996. „Hviezdoslav alebo O podmienkach básnickej veľkosti.“ In *Dielo I.*, Pavol Országh Hviezdoslav, ed. Stanislav Šmatlák, 9 – 37. Bratislava: Tatran.
- Šmatlák, Stanislav – Vladimír Petřík – Ludwig Richter. 2003. *Geschichte der slowakischen Literatur und ihrer Rezeption im deutschen Sprachraum*. Bratislava: Literatur- und Informationszentrum.
- Šrepeľ, Milivoj. 1893. „Jan Kollár i Hrvati.“ In *Jan Kollár 1793 – 1852: Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin*, ed. František Pastrnek, 252 – 262. Vídeň: Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek „Tatran“ vo Viedni.
- Tablic, Bohuslav. 2019. *Poezye*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV.
- Turčány, Viliam. 2003. *Cestami poézie I: Za obraznosťou básnictva*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- Vojtech, Miloslav. 2003. *Od baroka k romantizmu: Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780 – 1840*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Vojtech, Miloslav. 2004. *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Vojtech, Miloslav. 2013. *Tvorcovia literatúry a literárnej histórie*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Vojtech, Miloslav. 2024. „Apoteóza lásky a zrod slovanského mýtu: Dvesto rokov básnickej skladby Jána Kollára Slávy dcera.“ In *Studia Academica Slovaca* 53, eds. Miloslav Vojtech – Michaela Mošaťová, 295 – 315. Bratislava: Univerzita Komenského.